

našla opora v razlogu, da zakon dovoljuje izločitev celo vrednejših predmetov od izvršbe, in da je zakonitost manjšega izvajati iz dovolitve večjega. Toda v našem slučaju nam je opraviti z zakonito izjemo, in izjemo je razlagati strogo in doslovno; analogija je tukaj izključena. Naštevane živali v §-u 251, št. 3 izvrš. r. so torej navedene taksativno in svinjče v zavezančevu izločilno korist ne more priti v poštev, čeprav je novemu izvršilnemu redu zaščita zavezanca ena glavnih tendenc.

Potom prakse je torej v tem vprašanju tudi v prihodnje doseči malo ali čisto nič. Tukaj nahajamo nedostatek zakonov, katerega more izpolniti samo zakonodavec.

Naj še na tem mestu omenim samo to-le. Naravno je tam, kjer vlada siromaštvo in beda, nahajati tudi največ strasti, slabih človeških nagibov, maščevalnosti itd. in kot posledice največ prestopkov in zločinov. V tem oziru sem opazoval, da je pri naših viničarjih največ tožba zaradi razžaljenja časti, tožba, katere zastopajo skoraj izključno samo odvetniki. Posledica so izdatni stroški, rubež in prodaja svinje radi stroškov. Viničar v takih odnošajih ne more zadeti svojega nasprotnika občutneje, nego da ga spravi nekaj dni v zapor in — ob svinjo, ob živež ter edino premoženje.

Morda bo z novim obljubljenim kazenskim zakonom v tem pogledu kaj boljše, morda in najbrže pa tudi ne bo. Ako pa svinja kakor edino gospodarsko živinče neha biti predmet izvršbe, bo pa teh nedostatkov na mah konec. *Dr. M.*

Govor, psihologija, terminologija.

Karakteriolgična študija.

Evolucijo, ne revolucije!

... duh prenemčeni slab, voljni so kremplji bili.
Prešeren.

Vzel sem v roke Wundta, in knjiga se mi je odprla [s temile mesti:

»... das Bewußtsein des Einzelnen steht unter dem Einflusse seiner geistigen Umgebung... die Sprache und die in

ihr enthaltenen Formen des Denkens... sind Vorbedingungen jeder subjektiven Erfahrung«.

»Das Einzelbewußtsein arbeitet schon mit fertigüberlieferten, aus der geistigen Wechselwirkung hervorgegangenen Formen, (so) bei den in ihrer spezifischen Gestaltung an die Sprache gebundenen Bildungen des logischen Denkens.«¹⁾

Dodam še tile dve Wundtovi tezi:

»Die Gliederung eines Gedankens in seine Bestandteile nennt man ein Urteil [Satz], **das Produkt einer solchen Gliederung einen Begriff**«²⁾ in evo, prav o teh stvarih bi rad govoril! Preudarjal sem nekaj o slovenskem jeziku, in kako bi se dalo morda ž njim kaj napredovati iz sterilnosti slovenske znanstvene literature do živejše produkcije. Prepričal sem se o marsičem in — vkljub odijoznosti jezikovnih tematov namenil, da pojdem na »križev pot« in kaj priobčim — ker se le nihče ne oglasi!

O treh rečeh bi torej govoril tukaj, ne znanstveno, za to nimam ne zmožnosti, ne časa, ne — denarja; ampak s potezami, zaokrožno, kakor govori slikar s skico, recimo s študijo. Tedaj, govoril bi o pojmih, o jezikovnih formah in o razvoju logiškega mišljenja. Seveda, če pogledam zdaj, kaj sem zapisal, se mi zde te 3 besede s tem, kar pomenijo, tako nebotične, tako učenjaško imenitne, da se mi pero v roki stresa: streslo bi se učenjaštva, ki zanj ustvarjeno ni. Toda, »probatum est«: kakor sem rekel: nihče se ne oglasi in če drugega ne, pride debata, pride diskusija, in to je, kar s spisom nameravam. Premalo sem psihologa, še manj linguista ali pa jezikovnega historika, lajik sem na obe strani, torej ne morem hrepeneti na višje.

In še tako se po pravici kdo povpraša: Kaj pa če jurist tej reči, in kaj če ta reč juristu, kaj vsemu temu »Slov. Pravnik«?

¹⁾ Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte von Wilhelm Wundt. I. Band, die Sprache, Leipzig, Engelmann, 1904. Citiram W. W.

²⁾ Citiram po knjigi: Grundfragen der Sprachforschung mit Rücksicht auf W. Wundts Sprachpsychologie erörtert von B. Delbrück, Strassburg, Trübner, 1901. (Za hitro orijentacijo izvrstna knjiga!) Cit Delbr.

Tedaj treba izpregovoriti najprej kaj »pro domo«, potem naj pride na kratko očrt tistih psiholoških stvari, brez katerih bi nam v spisu shajati ne bilo moči, in za tem diskurz sam, s par ekskurzi na jezikovno polje. Na konec pride terminološka stvar.

I.

»In dem Lückengefühle des Forschers
liegt die Anregung zur ehrlichen Arbeit.«

Prof. dr. S. Basch.

Na vprašanje, kaj da dela ta razprava v »Slov. Pravniku«, je odgovor hiter: »Slov. Pravniki« jo priobčuje, ker jo piše jurist in ker za jurista ne more biti neinteresantna. Razprava naj govori o jeziku in psihologiji: oboje mora jurist intenzivno poznati. Že § 6. obč. drž. zakonika p. pravi (odstavek v interpretaciji): »Kadar se postava na kaj obrača, se ji ne sme drug zmisel dajati, kakor kateri se iz lastnega pomena besed v njih stiku (!) iz jasne namembe postavodavca pokazuje.«

Razprti tisk naj pokaže, na kar se zadevata jezik in psihologija. Pravniku je treba logike, to tako vsakdo ve; prav tako pa mu je treba tudi jezikoslovja, zakaj stavek (Urteil!) je pravi začetek logike, in treba mu je psihologije, zakaj v psihologiji je začetek govora in misli. Vsi trije momenti so prav tiste, če še ne večje veljave, v kazenskem pravu in seve tudi v vseh administrativnih zakonih. Vse troje je treba pravniku temeljito poznati.

Ne verjamem, da bi bilo kdaj kakemu juristu, bodisi praktiku, bodisi teoretiku, za življenje dovolj, kar se je tega trojega naučil na šolskih klopeh: psihologije se ne uči na gimnaziji skoro nič, in še tisto je stare, deduktivne, papirnate nature; na mestu logike se ponaša propedeutika, »Zweckwissenschaft« —; več je vredno ono, kar se profitira sproti pri klasiških jezikih — in jezik? O jezikih na srednji šoli molčimo rajši. In kaj se vsega tega profitira na univerzi? Jezika to, kar privatna pridnost nanese, torej nič ali malo, psihologije kar je kriminalistika mimgrede otrese — logike? Te se res da še največ pridobi, pa le pri rimskih pravnih kolegijih, tedaj tiste čase, ko je jurist najmanj priden! Vsega tega se mora torej jurist, ko

pride v javnost, sam učiti, časih kar nanovo. Nima me zatorej skrb, da razprava, v kateri bo tekel pogovor o jeziku in jezikovni logiki in psihologiji — našega jurista ne bi zanimala.

Najbolj, ako je praktičen, ga zanimlje razpravljanje o duhu slovenskega jezika. Ona dva momenta, ki se držita jezikovnih fenomenov, sta bolj skrita faktorja; pokažeta se nam v razpravi šele proti koncu v pravi svetlobi; jezik sam zase je tisti inštrument, brez katerega je jurist raca brez vode! Ni samo advokatu »fac totum«, ampak tudi sodnik si ne ve kaj brez temeljitega jezikovnega znanja. Zatorej posebno sodnik vsak seže, hitro ko pride v prakso, po »višjem kurzu« slovenske slovnice — po narodnem jeziku. Kaj bi bil sodnik — o teoretiški znanstveni slovenščini pogovorim pozneje — brez narodnega jezika? Sto in sto finés, ki jih nikjer v nobeni knjigi ni, pa so potrebne ko ogenj v kuhinji, — teh dobi le v narodnem govoru. Vsak dober sodnik dobro pozna narodni govor in z narodnim govorom pozna — narodno dušo! V narodnem jeziku je narodna psihologija — in kdor ni na ta način dober naroden psiholog, ta Slovencem gotovo ni pravičen sodnik.

Spomnim se članka v »Slov. Narodu« — bil je pred nekaj leti. V tem članku se je bridko tožilo o krivici, ki se Slovencem godi s tem, da so na najvišjih stopnjah hudodelskih statistik. Če se ne motim, je člankar celo deduciral, da je to od tod, ker sodnik ne pozna narodove duše, in res, najvišji odstotek je bil pod — nemškimi sodniki. Juristu je pač živa potreba in najkrepkejša opora za konštrukcijo primerov, da spozna jezikovne duševne elemente in da torej zajame tam, kjer so ti duševni elementi še nepokvarjeni po književnologiški refleksiji, da zajame pri korenini, pri studencu! Recimo, da je dognati »animus sibi habendi«, ali zaslediti »animus iniuriandi«. Tukaj treba psihologiških analiz. Psihologiško razkrožiš substrat na podstavi duševnih emanacij, in te duševne emanacije so: beseda in dejanje. To dvoje treba vedno konfrontirati, kontrolirati drugo po drugem, in tako je očitno, da je za analizo treba do duševnega dna ovladati jezik in ne samo po

knjigi; zakaj po književnem = papirnem jeziku se še nikdar ni dogodil kak juridiški substrat. — Ako ga je pa treba za analizo, treba ga je tudi za sintezo in za teoretiško znanstvo. To bomo kasneje razpravljali, to pa treba tukaj še preudariti, zakaj ponavadna slovnica za prakso ni zadosti? To je s tega, ker govor in logika ne v dveh jezikih ne gresta vštric, ampak po navadi na dvoje, v slovnici, ki se še zmerom drži latinskega kopita, pa teh divergentnih poti ni nikjer označenih.

Poglejmo nekoliko jezikovne procese. Nemški »weil«, izraz za vzročno kategorijo, torej za logiško kategorijo prve mere, je nastal iz akuzativa »die Weile«, torej iz tega, kar pomeni slovenski »ta čas«; slovenski »ker«, ali celo »zato ker«, je postal iz »kjer« ali prav za prav iz »za to, kjer«, torej iz tega, kar bi pomenil nemški »wo, dahin(ter) wo«. Nemška vzročna konjunkcija je torej nastala iz temporalne partikule, slovenska iz lokalne; nemška je pomenila naprvo to, kar akuzativ v temporalnem pomenu sploh pomeni: širino po času (während), slovenska je imela finalen ali konsekutiven pomen. Dve besedi najrazličnejšega postanka in pomena pomenita isto logiško kategorijo!¹⁾ Obe konjunkciji, nemška in slovenska, pomenita sicer zdaj enako (ali skoraj enako) logiško kategorijo, toda poti, po katerih sta se razvili, sta si najnasprotnejši. Denimo, da bi razvoj pri teh besedah še ne bil dokončan — kar pri toliko in toliko pojmih še ni — pa bi imeli zgled še živ, kako logiška in jezikovna kategorija diferirata. — Nemški für (p.) je iz »vor«, ki se je še v preteklem stoletju tako pisal, slovenski »za« pa pomeni »hinter«, in vendar v logiški kategoriji zdaj oba izražata enak pomen. In takih pomenov bi lahko navedli še vse polno. Pozneje naštejemo več primerov, kjer je prvotni lokalni ali temporalni pomen logiške konjunkcije še živější; za zdaj se ne smemo pogrezati v posameznosti.

Tako je torej očitno, da vsak jezik po svoje izraza logiške kategorije in da so različna pota, ki držijo do teh kategorij. Takih potov pa ne pokaže dozdale slovnica, ne slovar, ta pota si moramo v praksi najti sami. — Dejal bi: kaj pa treba

¹⁾ Za zdaj pravimo kategorijo, da se lažje in hitreje umemo.

teh dlakocepljenj! Nemški »weil« je slovenskemu »ker«, nemški »für« (vor) slovenskemu »za«, in nikdar mi ne pride na misel, da bi ta »ker« kako drugače tolmačil ko na kavzalni način, »za« pa kot prepozicijo, ki pomeni to, kar pomeni tukaj nemški »für«; naj je tudi časih pomenil »ker« = »kjer« in »za« = »zad«, — zdaj pomenita oba to, kar sem rekel. Z drugo besedo: praktik si ne bo ubijal glave s poti in pravili izmenjave pomenov (Bedeutungswandel), in če je kak dijalekt na kaki drugi stopnji pomenov, si praktik dotični pomen pač zapomni poleg veljavnega književnega, deliberiral pa o tem ne bo, zakaj je tako in ne tako! — Deliberiral ne bo, in vendar jo bo za jezikovnim duhom udaril po tisti poti, ki smo jo zdaj nekam na dolgo razpredli! To, kar imenujemo jezikovni čut, ali pa analogijo, to na tihem deluje, ne da bi se zavedli kaj in kako, in kadar se pravnik poveri narodnemu jeziku, bo v drugih primerih z jezikom hodil drugod ravno tista pota, ki sta jih prej imenovani dve členici (»ker« in »za«) hodili, da sta prispeli tja, kjer sta zdaj. Duh jezika se ni zakrknil v kake zastarele oblike, ampak še vedno deluje. Ta pota in to delovanje jezikovega genija treba razkriti; njih posebnosti treba dognati, ako hočemo kdaj do prave slovenščine. Naj naštejemo par primerov iz živega narodnega jezika, ki naj pokažejo, kake si mislim da so tiste jezikovne posebnosti. Seveda, to takoj opomnim: primeri niso izbrani! Materijal, ki mi je na razpolago, je toliko ogromen, da sem moral poseči po tem, kar je bilo najbližje in ravno pri roki. Zato prosim, da se ne sodi po teh primerih dokončno. — Primere razvrstim po načrtu, ki sem si ga ravno sproti na naglo napravil. Da pa razprave ne bo motil »učeni balast«, spustim vso nomenklaturo; vsak si naj karakteristika razbere sam.

Lepota vseh lepot v vremeni! (Welch' ein herrliches Wetter!) — Prav ji bodi, kaj se je rila vanj! (Es geschieht ihr schon recht, warum ist sie ihm nachgelaufen!) — Si boste vzeli. (Ziehen Sie es sich selbst ab, von meinem Verdienste etc) — So nam vodovod zabranili (Das Zustandekommen ... verhindert.) — So nam ustavili mleko. (Die Lieferung ... eingestellt.) — Saj se lahko ozrejo (= ozrete) na žandarmerijo, (... bei der G. Nachfrage halten.) — Os se je vnela (... heißgelaufen.) — — Trikrat so šle volitve. Ta pot so šle mirno. Je šla preiskava, obravnava. — Me ima prav misel. — Nimajo toliko trpljenja (šivi, na tem mestu). — Ima

stéčno sèm po ulicah (voda). (. . . nimmt den Lauf.) — Ima dobro rast. (. . . frohwüchsig.) — Saj ni postava. (Es steht ja nirgends geschrieben, daß . . .) — (Ta poškodba) Gre v drugo vrsto (pri cenitvi škode). — Tisto je vse ena raščca. (Die Waldteile weisen gleichen Zuwachs auf.) — To mleko je pol vode. — — Da je smetana zastala, je krivda grozdje. (Die Weintraubensaison . . . daß der Rahmabsatz stockt . . .) — Ga ni nič mar. — Naj ti bo; naj ji bo. — Po hipih. (Dann und wann.) V hipih. (Während der Geburtswehen.) — Cesta gre pod nogo (fällt). — Malo preveč po rhi ste (oberflächlich). — Kako je on proti temu? (Wie verhält er sich dazu.) — Kako gre ta pesem? (lauten). — (Sem pisal) na gospode v Ljubljano; na sodnijo v Ljubljano. (An das Gericht in Laibach.) — Sem prišel do Vas; sem mislil se zglasiti do Vas. — Kod si bil (cf. kod si hodil?) — Piskal na jerebice. (Waldbrehühner gelockt.)

Punca je bolj vajena ljudem. — Saj te vidim! (Ich seh' es dir ja an, (z. B. die Krankheit). — Je za vsako reč jezen. (Für jede Kleinigkeit.) — (Hoja) podrtica, (Fallfichte). — Paljiv, (Frostrissig); kolesiv (rad =, Herzkluftig). — Tako gleda verno okoli sebe, (interessiert, mit Interesse). — Da mi je začela kri pešati, (blutarm). — Lep krompir, čist, (gesund). — Ene sto kron se ubije; kosti (v podplatu) so se mu ubile. — Skojili so ga, uživali ne (gozd). — Mene bodo ljudje kleli rod za rodom, če to pustim. —

Za potrebo! (Nicht überflüssiger Weise). — Za korist. (Nicht ohne Nutzen.) — Za dobiček. (Nicht zu seinem Schaden.) — Ne imej navade . . . (nem. v pozitivni obliki). — (Kaj jaz, gospod, za mojo dangubo ne dobim nič?) Vas postava veže. (Sie sind gesetzlich verpflichtet.) — Kje je krivda, da je primankljaj? (Wer ist an . . . schuld?) — Kje je mrlič? (Wer ist gestorben?) — (Kam bo šla cesta?) Na Juršiče je bila misel, (hatte man vor) zdaj pa ne vem, kam bo šla. — Me ima misel. (Ich trage mich mit dem Gedanken.) — Bi jih slišal, da bi mu bila ušesa rdeča . . . (daß es ihm in den Ohren sausen würde.) — (Ne boste dosegli vode) drugače (außer), če je pri tej pumpi daljši vlak (še kot pri oni). — Mi tako gorijo noge! (Ich habe so heiße Füße!) — —

Je vedel, da je meni delo prestano . . . (ausgegangen). — Ta (vlak) ni nikdar zamujen. — Dobro zastavne hoje (cf. haben gutangesetzt). — — Se rado nosi (otročje). (Ist gerne in den Armen; läßt sich gerne tragen.) — cf. Levstikovo: mi je bilo vedeče.

Je (obravnavaj itd.) v kraji? — Je začel nazaj dež. (Wieder.) — Kje je napaka, krivda itd. — Kako se čuti, ali Nemca? (Was ist er seiner Gesinnung nach? ist er deutsch gesinnt?) — Kadar pa nema s čim (kupiti, plačati itd.). (Wenn er aber nichts hat, womit . . .) — Ko češ, je prav, ko nečeš, pa ne; pa tudi prav. — Ko bo, bo, ko ne, ne. (Geschieht es, ist's recht etc.) — Tam pred 1 tednom. (Vor ungefähr, etwa 8 Tagen.) — Kam češ več! (Wie kannst du mehr verlangen.) — —

Ne bo ga več zlepa. (Er wird sobald nicht wieder kommen!) — — K noči (h noči). (Gegen den Abend zu!) — Sva že prišla na ravno (uns verständigt). — Pod mašo; tam pod mašo. (So (ungefähr etc.), während

der Messe.) — Pri vsem tem pa še bolezen v hiši. (Zu alledem, dazu . . .) — Na lepem se je ubila. — Pol' (potlej) pa v Ljubljani ostanite, pa je v kraji. (Und die Sache ist abgetan (cf. obravnava je v kraji.) — S to priliko. (Bei dieser Gelegenheit.) — Sè vsem 3 krone. (Sammt und sonders . . .) —

Kakor je s temi, zdaj naštetimi, tako je bilo s »ker in »za«: ono in to se razvija. Menjava pomena v krajevnih, časovnih in logičkih kategorijah je tisto, kar razlikuje jezik od jezika! Odloči pa »tendencia« dotičnega jezika, če smem rabiti to, v učenjakih zdaj opovrženo besedo. V slovenščini p. se pri »za« vprašaš s vprašanjem »kam?« in »kje?« V nemščini se je pri »für« pomen smeri (»kam?«) zgubil, v slovenščini pa ta pomen še imamo, in to ko pglavitni pomen. Slovenščini je ta pomen smeri pglavitni pomen (Richtung), najbrž kot nekak odsev prvotne rekcije glagoljev, s katerimi so se členice konstruirale;¹⁾ slovenski glagol je namreč na prvotnejši stopnji kakor nemški, in je ohranil več prvobitnosti v sebi. Ta prvobitnost je v prvo pomen gibanja (Bewegung), zato je očitno, zakaj značijo slovenski predlogi smer bolje, kot nemški. — V stavku »Naj bo, kjer če«, je pomen naše členice lokal en, v stavku »Kir boste rejenko možu dajal, jo boste nama dvema dal« Vraz,²⁾ je pomen temporal en (= kadar), v stavku »Jo je vzel, zato ker ga je oče prisilil« je že kavzalen. — In tako je bilo in je zapovrst pri členicah »zakaj«, ki je zdaj = nemškemu »denn«; pri »vpričo«, ki pomeni »angesichts«, pa tudi »wegen«; pri »zato ko« = weil; pri »kadar« = wenn (»kadar pa neče«); pri »vsled«, ki pomeni v narodu »trotzdem« itd. itd. Povsod tista živa, vedno sodeča, vedno pretvarjajoča moč jezika, ki naredi, da jezik živi in ne umrje — in — ki je naše slovnice doslej še niso konštatirale.

Tukaj ne pomaga filozofija, da je znanstvo med narodi in nad njimi; ampak velja Romeov vzklik: »Obesite filozofijo, če mi ne pomore!« Praksa išče in najde asociacij z realnim življenjem, teorija sama jih ima le z umstvenim. In tako prakticiramo praktični juristi že zdavna to, »česar ne pove nobena prat'ka«: pravniki pripoznamo slovenskemu narodu posebno

¹⁾ Prepozicije na prvo niso imele samostojnega bitja, ampak so se vse rabile samo z glagolji zvezane, p. tič na strehi (sedeč).

²⁾ Citiram po Masetiču: Veznici itd. Glej naprej.

individualnost, ki se po logiki in psihologiji s »knjižno«, »splošno« strinja ali pa ne strinja, kakor ravno pride, t. j. pravnik pri poznamo slovenskemu narodu duševno individualnost.

»Hic Rhodus, hic salta!« Zakaj slovenski pravnik tako malo piše? Ko je od priznanega izvrstnega materijala! Slovenske znanstvene stvari pisati je težko. »Notranji uradni jezik« nam ne dá, da bi se poglobili v slovenski pravni ali uradni slog — iz nemških aktov prestopiti na slovenski papir je pa tako težko! Vedno ti misel uhaja v nemščino, cele pojemske vrste se drže ko morivna masa duševnega delovanja, in to, kar tako poteče izpod slovenskega peresa, je — stran par pohojenih potov — nemško, nemško in nemško — v slovenskih besedah. In te besede! Tukaj dela samostalnik zbrigo, tam ni pridevnika, in še celo adverbi se upirajo slovenski podobi. In ako že misliš, da imaš izraz, pa ti je gotovo sinonim, ne pa to in točno to, kar naj bi povedal. Vraga, kuje ne vsak rad, po domače povedati pa ne sme in niti ne more, saj se ni nikdar učil spajati slovenske psihe s peresom, na »nekaj posebnega« udarjenim! In tako se je apatija polotila slovenskega jurista pisatelja.

Ni mu zamere! Saj se še v pisarni zadosti ubija z različnimi prevodi. Pisarna nekdanj in zdaj! Kje je to! V zadnjih 2 desetletjih se je slovensko življenje ogibnilo, da je kakor na mravljišču! Ni je skoro kulturne strani, da ne bi bilo treba slovenskemu juristu poseči v njo. Delo se je pač tako hitro razvilo, da ga nismo utegnili krstiti! Nikjer nič imen, nič terminov — nemščine pa vseeno ogibati se ko...! In če se že najde srečna skovanka — zdaj pa spraviti jo v zvezo! Seve, glava polna nemških misli in zvez reproducira »z matematično gotovostjo« z dotičnim terminom tudi nemško zvezo! Te pa vsaj ne bomo do besede slovenili! Nekateri so sicer v sili že prebili obroč, njim je slovenščina tako elastična, da se natanko upogne tam, kjer jo nemška misel pritisne. Toda, ali naj nadaljujemo? Ali naj zlomimo vse vezi, ki nas še po duhu vežejo na rodno zemljo, ali naj popolnoma prodamo svojo duševno individualiteto? — Take in enake misli švigajo našemu pravniku po glavi, kadar sede, da bi kaj slovenskega napisal. In moža je dovolj, da ostane zvest principu, ki si ga je ustvaril

že, ko je v pravniško prakso stopil in ki smo ga prej omenili: V kot zažene pero, ki ga zapeljuje, da bi se popolnoma uklonil tujemu maliku! Slovensko individualiteto spoštuje, peresu pa da — slovo! Rajši piše nemški, če ga že kdaj Palada Minerva sune.

In zdaj bi jaz rekel: Kaj ko bi poskusili še v teoriji to, kar delamo v praksi? Ko bi slovensko psihe uvedli še v knjigo? Iz prakse vem, da se mi je delo pri kakem prevodu vselej olajšalo za 50 procentov, kadar sem poskusil ubrati za slovenščino do logiškega rezultata izvirnikovih misli drugo pot in ne ravno tiste, kot jo ubira izvirnik! Delo seve ni mehaniško in ni prijetno, pa je pravnika vrednejše, je konceptno, je originalno. Sčasoma, ko se glava nekoliko privadi temu poslu in pa misli, da slovenski jezikovni genij drugače postopa ko nemški, sčasoma pravim postane delo celo zanimivo, ne treba nič drugega ko premagati »vis inertiae«! To pot bi jaz torej slovenskim pravnikom nasvetoval, pa ne samo za prevode, saj teh ni preveč, ampak sploh za vsako konceptno delo! Res, da bo posebno s kraja težav, da je strah; in kmalu da bi se kdo taki misli smejal, ker proces je podoben do pičice tistim »Hemmungen«, ki jih nervozen pisatelj tolikrat kolne. Ali nobena pot ni tako grapava, da bi je vožnja ne udelala. Uspeh bo očiten. Da to bo, in da pripomorem nekoliko ublažiti prve težave, na ta namen sem zastavil v »Slov. Pravnik« pero; gospodje kolegi mi bodo morda priznali, da je beseda o tej stvari dandanes na pravem mestu, — ne glede na terminologijo, ki pride kot glavna stvar, na konec. Zakaj na konec, to se bo takoj razumelo. —

Prosim pa ne mislite zdaj: Aha, izpod tega peresa poteče suho zlato slovenske besede! Grešnik sem kakor drugi! Preden bo spisu konec, bo najbrž stokrat dokazano, da sem med tistimi, o katerih poje Prešeren:

»Die ihr der eig'nen Mutter lang entzogen,

— — — — —
Die man, wie mich, vertraut der deutschen Amme!

Ne da dociram, da se sam kaj naučim, zato sem prijel za knjigo in za pero! Da se je učiti treba jezika, tega sem se docela prepričal sam pri sebi. Tudi jaz sem bil nekdam začutil v sebi, da bi bilo dobro kaj pisati. Kadar sem pa začel pero grizti,

so mi letele na papir — nemške misli! Čutil sem, vedel sem, da ni prav in sem odložil. Ali kje pa izvem, kaj je prav in kaj ni prav? V kateri knjigi? Štrekelj gotovo pozna vso slovensko književnost od konca do kraja, pa on se je sam povprašal: »Pomisliti moramo,« pravi, »da je naša knjižna slovenščina pri vsakem pisatelju drugačna in celo pri istem pisatelju drugačna danes, drugačna čez nekaj mesecev. Kje je meja, do katere bi smel hoditi? Ni je mogoče določiti«. (Štrekelj, Narodne pesmi.) — Kār sem slišal govoriti starega moža. Ta govoricā me je spomnila na Homerjev izrek o Nestorjevi medeni besedi! Eleganca, s katero je mož krecal v pogovoru jezikovni voz, me je presunila in precej se mi je rodila misel, **da moč slovenskega jezika je v zvezi, je v izrazu, ne v posamezni besedi.** Od tistega časa sem nabiral jezikovnega gradiva po izrazih. S tem sem zadel nehote tja, kamor je prišla zadnja leta moderna, psihologiška jezikovna struja, kateri je stavek ali skupen izraz začetek govora. Seveda so pretekla nekatera leta, preden sem prišel tej struji sploh na sled. Kdor se je kdaj interesiral za kako znanstveno vprašanje, ki ni z njegovega polja, pa je hotel iti na to polje v goste, ta je počutil bridko resnico, kako v kaste so še razdeljene naše vede in naši vedeži, kako ni prav nič modernega duha v njih večini, — skratka, kako se tujcu ne dá blizu! Prav ko za Kanta, ki je štel vedo za onekrunjeno, ako ni ostala sama na sebi in sama zase. Naravoslovci so prvi podrli te plotove, ko so izjavili: »Nicht Wissen zu enthalten, sondern uns bei dem Erwerb derselben zu unterstützen, ist Zweck der Wissenschaft«. ¹⁾ Ali plotovi so še, in taki plotovi so tudi mene zadrževali. Treba je bilo nekaj let, preden sem prišel na pravi tir. — Toda tistega tira, ki sem ga iskal, sploh nisem našel, kolikor sem se trudil. Karakterijologija, ki jo imam v mislih in ki je prav na kratko označena v Wundtovi »Logiki«, ²⁾ je še čisto nespočeta veda. To je od tod, ker je folklor, moderna veda o narodih, sploh še

¹⁾ Die Erkenntnistheorie der Naturforschung der Gegenwart, dargestellt von Dr. H. Kleinpeter, Leipzig 1905. J. Ambr. Barth. (cit. Klp.)

²⁾ Logik. Eine Untersuchung der Prinzipien der Erkenntnis und der Methoden wissenschaftlicher Forschung von W. Wundt. Stuttgart, Enke 1895. Cit. W. L.

v povojih, jezikovne strani te vede se pa še celo nihče lotil ni. In tako si je treba delati tir samemu sebi. Zato prosim potrpljenja na vse strani.

Najprej na jezikoslovno. Jezikoslovje, pravi Delbrück, je neizmerno polje, na njem se neprestano dela; kako naj ga premotri, kdor ni od tega? Wundta imenuje Delbrück za jezikoslovje »einen sachkundigen und unparteiischen Richter«. (v. 25.)¹⁾ In vendar mu Sütterlin na toliko mestih spočita pogreške, da se skoraj zdi, kakor bi se mu očitalo jezikoslovno ignorantstvo! Ako se to dogodi človeku, ki je gotovo vse storil, kar je mogel, da natanko spozna jezikovne pojave, ako se to primeri glavi, kapaciteti prve mere, kako bi nas kdo ne rekel že naprej: »lasciate ogni speranza!« Na to stran torej moram prositi največjega pardona. Če bi to, kar smo že dozdej povedali in kar bomo še, ne opravičilo smelosti, da si lajik upa na to polje, pa ga morda opraviči Delbrück sam, ko pravi takole: »die Vergleichung der analogen Erscheinungen unverwandter Sprachen kann gewiß insofern mit Nutzen geschehen, als dadurch für die Beurteilung der einzelsprachlichen Erscheinungen die Vorstellungen gelockert werden, indem man sich in möglichst umfassender Weise zur Anschauung zu bringen sucht, wie verschiedene Wege zum Ausdruck eingeschlagen werden können« (l. c. 48). Na tem mestu Delbrück govori o enakih (analognih) gramatiških pojavih v nesorodnih jezikih; mislim, da se ta izrek prav tako po pravici porabi za neenako izražanje taistega jezikovnega substrata v sorodnih jezikih, in da se mi ne bo zamerilo, ako bom primerjal slovensko in nemško izražanje. Omajati velja okorenele nazore, ki merijo na to, da je logika povsod enaka, torej človeška misel v vseh jezikih enako ustvarjena, in da je treba za isti logiški rezultat istega govorskega procesa, za isto razsodbo isti stavek v isti posodi ali obliki. Premagati treba predsodek, da je slovnica praktiška logika, da jezik operira z edinimi logiškimi kategorijami, ki so celo povsod enake.

Še ni dolgo, kar se je pri nas javno izreklo, da se sintaksa v vseh jezikih zbližuje, zenačuje, da je torej razmotravanje

¹⁾ Grundfrage der Sprachforschung.

njenih posebnosti nepotrebno delo. Še ni dolgo, pravim, ali koliko je ta izrek, javno propagiran, škodil slovenskemu jeziku, ve tisti, ki je to pazil! Ta tendenca, ki se jeziku umetno vceplja, drži naravnost v temo! Pusti naj se učenemu in neučenemu Slovincu, naj ustvarjata jezik, ki ga nikjer ni, ki se nikjer ne govori in ki je mrtev, kakor je mrtva misel, ki mu je bila mati. Vse človečje posebnosti naj se v jeziku zatro, jezik naj bo za abstraktna bitja, za duhove! Ali vprašam, kako se je abstraktum sploh rodil? Ali ne po konkretnem potu? Vse kar hoče v glavo, mora človeku skozi čutila. Čutila pa ne vedo nič za abstraktnosti, vedo le za konkretne pojave. Te konkretne pojave potem misel sprejme vase, jih analizira, generalizira. Ali koliko časa pa naj ti duševni procesi trajajo, ako snovi zmanjka! Ali naj sami iz sebe rode novih snovi za novo abstrahiranje? Ves moderni napredek je v tem, da iščemo novih in vedno novejših zunanjih dogodkov, doživljajev, izkušenj, da kolikor moči zunanjega sveta vzprejmemo vase, in da potem to zunanjo, resnično snov v duhu predelamo v zvezi in vedni kontroli s še drugimi zunanjimi snovmi in dogodki. Moderna veda je skratka empiriško induktivna, »Die Berührung mit der unmittelbaren Erfahrung ist für jedes wissenschaftliche System, was die Berührung mit der Erde für Antaeus gewesen: der unentbehrliche Rückhalt«. (Klp. p. 15.) Časi, ko so se ljudje mučili z neskončnimi vrstami špekulacij in metafiziških dedukcij, ti časi so pri kraji. O teh časih, ki so posebno v Nemcih cveli — od njih imamo še mi deduktivno maniro — pove Ostwald¹⁾ prijetno priliko. Vpraša se, kako bi naredil Anglež, kako Francoz in kako Nemeč, ako bi bilo treba opisati velbloda. Anglež, pravi, bi vzel puško, šel v Afriko, bi tam ustrelil velbloda, ga napažil in postavil v muzej. Francoz bi šel v svoj »Jardin d'acclimatation« v Pariz in bi tam velbloda študiral in ako bi ga ne dobil, bi skoraj skoraj dvomil, ali velblodi sploh so; nikakor pa ne bi velblodov štel za posebne važnosti. Ali Nemeč bi se lepo tiho zaprl v svojo sobico, zakaj »er würde sich das Wesen des Kameels aus der Tiefe seines Gemütes konstruieren.« (l. c.

¹⁾ Vorlesungen über Naturphilosophie, gehalten im Sommer 1901 an der Universität Leipzig von Wilhelm Ostwald, 3, Leipzig, Veit & Comp. 1905. Cit. Ostw.

p. 7.) »Als moderne Wissenschaft betrachte ich,« pravi fizijolog prof. dr. Bach, »im Allgemeinen jene, welche sich ganz vom Banne der Spekulation (Deduktion) befreit und nur die induktive Methode zuläßt, bei der wir bestrebt sind, unsere Gedanken den Erscheinungen anzupassen. Bisher waltet noch in den Köpfen zumeist das Bestreben, die Erscheinungen den Gedanken anzupassen.« —

Ne od abstraktov do konkretna, ampak od konkretna do abstraktov, to je pot, po kateri hodi vsaka prava veda. Po ti poti pa hodi tudi jezik, vir logike in prvi pripomoček vsake vede. Vir logike pravim, ne pravim pa produkt logike. Za tak produkt logike bi »aprioristi« to so po Wundtovo tisti, ki kak dogodek razlagajo s tem, da svoje refleksije »interpretirajo vanj« — bi pravim aprioristi radi jezik naredili. Toda jezik — to je Wundt nepobitno dokazal — ni produkt kakih logičskih ali teoloških refleksij, jezik je ven in ven psihološka tvorba, nastala iz biološke potrebe človeškega bitja, da izrazi čut ter afekt, voljo in slednjič tudi misel (predstavo). Kot naraven produkt in duševni pripomoček občevanja gre seve jezik tudi pod logičske principe, prav tako, kot gre podnje kak drug fenomen: toda kakor kak naravni dogodek, recimo, kazalnega principa nima v sebi, ampak mu ta princip prisvojimo šele mi, ki dogodke in vse kar je, iz svoje narave in po nji opazujemo in to po normi vzročnega in posledičnega pravila (Satz vom Grund und der Folge), tako jezik sam ni po logičskih principih ustvarjen, ampak poslej ga tem principom prilagodimo mi sami.

»Vseh stvari merilo je človek« je rekel že Protagoras, t. j. človek vidi vse po svoje, zato so neke norme, po katerih tudi misel vedno misli in torej tudi jezik govori. Toda te norme (bolj prav jih je imenovati aksijome ali principe) so po sedanji filozofiji samo 4, ako vse štiri vzprejmemo, in ti so: princip identitete, princip protislovja (Widerspruch), princip izločitve¹⁾ ter princip o zaporednosti²⁾. Ti štirje principi bi bili tedaj rodni ali ponaravni znaki človeških misli in bi se torej zmerom in

¹⁾ Satz des ausgeschlossenen Dritten.

²⁾ Satz des Grundes und der Folge. — »Razlog« (glej Cigaletovo terminologijo pri »Grund«) — denem k vzroku (causa, Ursache).

povsod na enak način izražali. Toda moderna naravoslovno filozofijska, torej najnovejša šola izprevaja tudi te štiri principe vse na enega samega, in ta je norma o identiteti ($A = A$). Edino na to normo se torej misli povsod enako ravnajo in ravnati morajo, ker tako gre človeška narava, in samo te norme je iskati tudi v bistvu vsakega jezika. Edina funkcija primerjanja ($A = A$) torej bi se morala po vseh jezikih enako izražati! Vse drugo, v kar se misel sicer odene, so nazorne (Anschauungsformen) in pa logiške forme mišljenja, in te se po jezikih raznih narodov različno izražajo. Po principu kontrastov treba deliti izrazila raznih narodov na raznolike vrste, in dobro je pomniti pri tem poslu, da jezikovna oblika, ki jo je v enem pogledu šteti za slabšo od oblike drugega jezika, to drugo po kaki drugi plati prekaša: »Wie mit der Wertschätzung der Völker, so verhält es sich auch mit der ihrer Sprachen. Die an unserem Maßstab (!) gemessene unvollkommenste kann Erscheinungen darbieten, in denen gewisse Gesetze des menschlichen Fühlens und Denkens in höchst eigenartiger, in dieser Weise niemals wieder erreichter Form uns entgegentreten.¹⁾

Brezno je torej med obema nazoroma! Kateri je pravi? Ali gojimo sintakso, ali je ne gojimo? Pravzaprav je o tem razpravljati odevč. Slišali bomo, kaj pravi Jagić.²⁾ Kolikor sem se dosedaj iz prakse prepričal, kreniti nam je v ravno nasprotno stran od tiste, kateri je sintaksa »internacionala«. Spoznavanje narodnih karakteristikov v izražanju, t. j. spoznavanje dotičnih oblik mišljenja in kultiviranje teh karakteristikov, evo ga, v čemer vidim jaz rešitev od dosedanje jezikovne bornosti! Ni čuda! Svoje vrline zatirati, drugih pa ne asimilirati in použiti, ampak kar po mehaniško

¹⁾ W. V. II. Th. (1, 1900.) p. 408.

²⁾ Za orijentiranje se pozivljem že zdaj na Jagićevo sintakso, katere je, žal, izšla šele prva polovica v Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Classe B. XLVI. V. Beiträge zur Slavischen Syntax von Vatroslav Jagić. Zur Analyse des einfachen Satzes. Erste Hälfte. Wien 1899. Gerold u. Sohn — Opozarjam že tukaj, da bo Jagićeva sintaksa za gotovo naredila v slovenščini tisti preobrat, ki ga imam v mislih!

nabirati — ta proces ne more obstati, tem manj roditi količkaj dobrega. Imamo vrline, pa ne vemo zanje, ker — le pripoznamo — ker jih štejemo za inferiorne, kulture nevredne! Misijonarji, ki so nekdanj kristjanili Slovane, so jim pustili tiste narodne posebnosti, ki so se jim zdele neškodljive; da, celo izkoriščali so, tujci, te posebnosti, tako, da so jih negovali in novo vero nekako cepili na staro deblo. Prav tako delajo misijonarji še dandanašnji z divjaki, tujemu se morajo akomodirati, drugače bi ne opravili ničesar. In mi? Posebnosti največjega kulturnega blaga, jezika, prve in edino prave podlage človeškemu napredku, te zametamo, ker se na prvi pogled in mah ne zlagajo do pičice v obliko in pot tuje kulture. Besedo, ne besede, prazno črko hranimo, duha jezika pa zamečemo — tujemu duhu na ljubo. Da, celo črko uniformiramo po tuje, da le ne bi žalila tujega ušesa! Ali so delali bolj vestno Japonci, ki so tujo kulturo kar s kostmi »požrli«? Po pravici bi dvomil! —

Ali pa je res tako revna ta naša slovenščina? Glej cvet na njenem vrtu — leposlovju imenovanem! Nato se poreče: Čast komur čast! Zakaj so naši slikarji na tuje zanesli čast in slavo slovenskega imena? S čim so naši pevci zmagali v dunajskem »Musikvereinssalu«? Zato in s tem, ko so poiskali, spoštovali in do viška kultivirali narodni moment! Ali dandanes sploh še kdo dvomi, da je Smetana zmagal s kultiviranjem narodnega momenta? Da so ob kultiviranju tega momenta zmagali Rusi z romanom, Švedi z dramo? In Madžari? Komu se morajo zahvaliti za svoje visoko stališče? Deaku, ki je povzdignil narodnost v politiko, na političnem polju, Petöfiju ki je kultiviral narodno posebnost v literaturi, na literarnem polju. — In slovensko leposlovje? In slovensko pesništvo? Ali hočemo še klasičnejše priče ko Prešerna, ki je z dejanjem pokazal to, kar je v teoriji izrekel? »Die Tendenz unserer Carmina und sonstigen literarischen Tätigkeit ist keine andere, als unsere Muttersprache zu kultivieren«. ¹⁾ Vidic, eden prvih poznavalcev Prešerna med nami, eden prvih pravim, ker je Prešerna prevajal, in le prevod uči popolnoma ceniti original — Vidic je napisal tole kratko, a nad vse točno karakteristiko o Prešernovem jeziku:

¹⁾ Iz Prešernovega pisma . . . »Citiram po Grošlju, gl. Lj. Zv. p. 627/05.

»In jeder Übersetzung geht die Kraft und Schönheit, Eleganz und Elastizität der Sprache verloren, umsomehr bei einem Dichter mit so nationaler Sprache und so starkem volkstümlichem Empfinden, wie Prešeren, daß trotz allen fremden Einflüssen (Petrarca, deutsche Romantik) doch aus jeder Zeile der Geruch des heimatlichen Bodens dringt.«¹⁾ In Cankar in Zupančič, in Jenko in Trdina, vsi srebajo fenomenalno moč iz naroda, iz narodnega jezika. Poseben pojav je Trdina: pri njem je »ad verbum« dokazana teza, da moč jezika je v izrazu in zvezi, ne v besedi. Pri vseh zgoraj imenovanih namreč smo konstatirali, da je njih moč v narodni, torej v specifični slovenščini. Pri Trdinu trdimo toisto — ali glej, on ima veliko število hrvatskih (kajkovskih) izrazov! Dasi se nam hrvatske besede pri Trdini ne zde zaplate, mašila, se povpraša lahko, kje da je tukaj specifična slovenščina? V zvezi je! Trdina ima hrvatsko besedje, da, ali to besedje je v organski strukturi, je zlito v organsko celoto! In ta organska celota, ta struktura je slovenski izraz, je slovenska zveza. To na prvi pogled lahko vsakdo opazi, ako pogleda samo začetke Trdinovim stavkom: Vezniki so pri Trdini vseskozi narodno slovenski, vezniki pa so eden pglavitnih karakteristikov narodne slovenščine. Zakaj, to bomo razpravljali pozneje; za zdaj opozorimo samo na pomen besed »veznika« in »zveze«.

Na nekaj pa moram še takoj tukaj opozoriti. Trdina goji vzajemnost s hrvaščino, pa je vendarle — torej kljub »slovanstvu« — specifično naroden! S tem je brez dolgoveznega razkladanja razbit vsak ugovor takorečene »slovanske« stranke proti našemu načelu. Z bliževanja do slovanskih idijomov ne iščimo s posameznimi besedami, ampak s stavkovo zvezo!

¹⁾ Fr. Prešeren, Poesien, in deutscher Übersetzung gesammelt und herausgegeben von Dr. Fr. Vidic. Im Verlage des Herausgebers, Hölder, Wien 1901. — Pri Prešernu se zategadelj nekoliko dalj pomudim, ker ga ni med Slovenci, ki bi bil slovenski jezik tako poznal in povzdignil, ko on. Ker je to storil na narodni podstavi, je za naša izvajanja, pravim, klasična priča. Ne zabimo še, da je bil Prešeren pravnik! — Je tudi gotova stvar, da se jezik pri Prešernu premalo upošteva za vrednost njegovih poezij! Nekoliko je udaril na to struno zadnjič »Sokol« v sestavku o Prešernu.

To bi nam moral biti aksijom, od katerega naj bi ne odstopili po nobeni ceni! Že s praktičnega stališča ne! Za sporazumljenje v kakem jeziku, ki ga docela ne umemo, ne določi beseda, ampak zveza. To vidimo že pri naših domačih dijalektih; vidimo, ako primerjamo srbščino slovenščini; vidimo pri našem kmetu, ki se z Rusinom prav dobro razume. To istino je spoznal celo Majar Ziljski, ki je kljub svojemu jezikovnemu zmašilu vendar postavil med svoje teze v »Uzajemni pravopis slavjanski to je Uzajemno slovnico ali mluvnico slavjansko« (1863) tole pravilo:

»... pravopis, sklanjanje statnih i časovanje glagoljev se ne smé ravnati prostorečju, to je, govoru priprostoga ljudstva, ... besednja [i. e. slog] naprotio ima biti koliko moguče, čisto narodna, to je, koliko moguče podobna govoru slavjanskoga naroda.« — Majar dodaje še nauk iz Berličeve »ilirische Sprachlehre«, 1842, p. XIII, ki tamkaj pravi: »... mögen sie doch, bevor sie ein Werk schreiben, besonders aber zu übersetzen anfangen, sich in ihrer Muttersprache zu denken gewöhnen; und so schreiben, wie sie die Sprache von Kindesbeinen gehört und gelernt haben. Unsere Sprache, wenn sie gut und verständlich geschrieben werden soll, kann nach keiner andern wörtlich (sc gleich) konstruiert werden, sie hat, wie alle übrigen Sprachen, ihre Eigenheiten...« — Kako to, da Majar postavlja taka pravila v »uzajemno« t. j. skupno slovansko slovnico? —

Odgovor je hiter! Duh v slovanskih jezikih je soroden, je skoraj eden, zato je gojiš slovanski duh, če gojiš slovenskega! Razume se tudi lahko zakaj. »Korožija« (razpad) in tuj vpliv vsled katerih so se tudi slovanski jeziki polagoma, eden do drugega razvili, to dvoje se loti najprej zunanega, telesnega (fizijologičkega) dela jezikovega. Črka umanka prej kot zlog, ta prej kot besede, beseda prej kot zveza; telesni deli so vplivom bližji. — Ta resnica je tudi psihologiško potrjena. Wundt je namreč dokazal, da pri bolezni takorečene amnestičke afazije bolnik, ki ima na ta način poškodovane možgane, da ga spomin na besede popušča, najprej zabi imena konkretnih snovi in najnazadnje abstraktna imena; posebno partikule, t. j. adverbi, prepozicije in vezniki se dolgo ohranijo. Vez ali duh v jeziku je pač tisto, kar je najabstraknejše, in tako se tudi pri zunanjih vplivih po obliki spremene najprej konkretna imena, potem substraktna, abstraktna členice in najnazadnje — če se že spremeni — duh ali genij jezika. Vpliv mora pa biti posebno intenziven in dolgotrajen, ločitev na

tisoče let, da se duh jezika sploh spremeni. Ako to ne bi bilo, potem bi ne imela tako velika množica jezikov, kolikor jih je postavim v azijoevropskem oddelku, tako dolgo in toliko skupnih znakov. Ti skupni znaki so ponajveč znaki jezikovnega genija. Kdor se hoče prepričati, koliko skupnosti imata hrvaščina in slovenščina tam, kjer pravim, ta naj poseže po Maretičevi slovnici hrvatskega jezika ali pa po njegovih »Veznicih u slovenskijem jezicima«. V poslednjem delu bo hkrati videl, kako si mislim tudi v slovenščini znanstvene stvari pisane, iz obeh pa bo spoznal, da smo na napačnem koncu iskali skupnosti slovenskega in hrvatskega jezika, ko je nismo iskali tam, kjer je: v strukturi in izražanju, to je v duhu jezиковem.

Iz tega se lahko vidi, kakega nasilja je treba, da se jezik vpreže v ojnice tujega jezikovnega genija! Da se ne rad, da se temu vprezanju krčevito upira, to vidi in čuti vsakdo, ki ima za jezik kaj čuta. —

Vrline, ki jih imamo v slovenščini, so torej zrasle vse na narodni njivi!

Kakšna pa je slovenščina tam, kjer teh vrlin ni? Ali je res tako borna, ali se samo domišljujemo tega?

Tukaj bi lahko kar opomnil na to, kar smo zgoraj rekli o betežnem stanju pravniškega našega pisanja, ki kar nič neče od rok. Ali da nas ne bi kdo sodil tiste pregrehe, ki smo jo zgoraj drugim očitali, t. j. »naglavnega greha špekulacijskih dedukcij« — naj pride v ta kontekst nekaj »cvetja« s pravniškega polja. Bolj podrobno bomo zaznali in spoznali te cvetoče grehe šele konec razprave, ena stran teh grehov pa se bo pokazala takoj tukaj, in to tudi hočemo.

Katera je tista stran grehov, ki smo jo v mislih imeli? Ta stran je negativna stran našega slovenskega izražanja, ki ga je tuja povodenj zalila: tuje misli v tujih podobah, tujih besedah, le tu in tam kaka »slovanka«, časih za spomin, ko neko koketiranje z zmagoslavnejšim leposlovjem, kaka dobra domača. Kam gre to? Na ubošstvo! Na nepokrit kontokorent! Zakaj? Ker nismo vzeli domačega denarja na pot, treba na draginjo plačevati s tujim.¹⁾

¹⁾ Pri nas je uvideti jako poceni ta promet z nemškim bankirjem!

In glej odkod taka razlika do leposlovja?¹⁾ Odtod, da smo na čuvstveno stran pač preskrbeli se za shajanje z domačim blagom, na umstveno pa prav nič! Kdo bo rekel, da ga doma ni, blaga? Je. Ampak na cesti ga ni, v gostilni ga ni, v kavarni ga ni. Je pa v vsaki preprosti koči, pa tudi v dobri slovenski hiši za mizo, med seboj, kadar ni — škrica v njej, je tudi na klopi v krčmi, je celo — pri domačem taroku, in pri meščanih je, samo če ne stopijo na tisti koturn, ki mu pravimo »književna slovenščina«. V najboljši slovenski družbi je, kadar ni ženirana, kadar je sama med seboj! Kdor ne verjame, naj posluša in slišal bo.

Da, ubožna je književna slovenščina na umstveno plat, bogata je proti nji narodna. Zato sem ž njo, ne nežimo se proti domačemu blagu in ne štulimo se s tujim! — —

Kar se meni zdi, je pri nas llešič prvi javno priznal potrebo, da se naj slovenska slovnica razvije tudi po drugi strani, ne samo po »obliki«. llešič piše menda največ med vsemi našimi znanstveniki in dasi ni za izraz preizbirčen (zakaj ne; pove sam) je počutil, da je treba nekaj storiti. Poleg poezije in leposlovja, kateremu odpira on pot v naše zarjavele šole — imelo junaško pionirstvo posnemalcev — okrog zelene mize! — je llešič prvi rekel, »da je treba poleg oblik poznati tudi vsebino jezika, če hočeš gladko govortiti in pisati«. V razpravi »O pouku slovenskega jezika, njega dosedanje smeri in bodoča naloga,«²⁾ ki jo jo, kakor pove, spisal v enih počitnicah, pravi na str. 64.: »dočim uči skladnja obliko stavka, pa uči oblikoslovje obliko besede. Naš slovenski pouk je bil torej doslej pouk o jezikovni obliki³⁾: preziraje debloslovje, smo prezrli jezika vsebino; pazeč na obliko, nismo dosegli najvišjega smotra, ki ga je človeku postavil Komensky: zgovornosti . . . Misel imam — **besede je treba**, ki jo izraža; ne najdem (!) je, če nisem zrl vedno jasno in nazorno nje pomena, ki je podoba (sic!) sedanji moji misli. — Pomen besedi je vsebina jezika«. Nato razvija nadalje da, kdor ve, da je »tešiti« od »tih«, dobi takoj besede: Uteha, tih, tišina, in vzbude se v duši tudi slike bučečega viharja in razburkanega morja (!) (p. 64). — Z vsebino jezika se razkrije njega poezija, tako da pesniki pogosto črpajo nazornost iz jezika samega (!) (p. 65). »Priznati si moramo, da pogosto mislijo

¹⁾ Tudi to se polagoma kuži, čim starejši prihajajo mlajši!

²⁾ Na svetlo dala »Slov. Šolska Matica« v Ljubljani 1902.

³⁾ Tudi o stavkovi??

za nas besede, da nam besede rode misli in ne narobe: **v jeziku je založena duševna glavnica. (!!!)**... Zato trdim: Treba je gojiti debloslovje kot nauk o prvotni nazornosti in sorodnosti pomenov: iz tega klije zgovornost in poezija«. Pisatelj se sklicuje na Metelka in Slomška, na katerega upira večino svojih trditev. Potem poudari, da izražamo nove pojme »po izpeljavi s končnicami, ne z vnanjo sestavo«. »... Slovan ne ljubi golih oblik, marveč išče povsod vsebine... Kadar dobimo vsebino svojega jezika v oblast, preneha morebiti marsikak nedostatek, (sic!), ki ga doslej na svojo žalost opazujemo... (p. 66.) Z misljo, (t. j. vsebino) se nam bo brž rodila tudi beseda (!), za abstraktni pojem brž slika¹⁾; z životvorno silo bomo ustvarjali (!) jezik, in ne bo nam treba o vsaki priliki hoditi na posodo prosit, češ, »tako pravi Nemec«; naj se pravi nemški kakor hoče, mi pravimo tako (!!!) Če je že misel tuja rastlina, pa jo presadimo vsaj na domača tla; naj se asimiluje naši zemlji (!), naj se nasrka soka našega jezika. Jezik, ki sprejete hrane več ne pretvori in si je ne priliči, ni več živ organizem, ni več individuum«. — llešič sklene dotično poglavje »o slovniskem pouku« tako: »Naša slovnica je bila odvisna od latinščine in nemščine po snovi in metodi (!) Tekom 19. stoletja se je zasnova znanstvena slovnica, neodvisna od tujih zgledov. Nje poglavje o debloslovju nam kaže, da ima naš jezik svojo vsebino (p. 67)«. In v III. tezi posname konec razprave vse to tako: »Slovniski pouk razkrivaj poleg oblike zlasti vsebino jezika, njega prvotno nazornost in poezijo; s tem bi se gojila sila jezikovne životvornosti in zgovornosti, ideal Komenskega. — Ta pouk bi vezal rabljivost s poezijo, fantazijo in čuvstvom v nasprotju z dosedanjo oblikoljubnostjo in bi bil v istini slovanski« (p. 82).

Povzeli smo nalašč več misli iz llešičeve knjige v kontekst te razprave, ker se nam vidijo zgoranje besede najimennitnejša enuncijacija, kar se jih je pri nas zapisalo iz jezikovne filozofije zadnjih 10 ali celo 20 let. Da se me prav razume! Jaz govorim to s svojega stališča, in to je stališče duševnega, ne telesnega razvoja slovenščine. — Kdor hoče brati in umeti — tudi to, kar je med vrstami — ta bo posnel iz gori citiranega llešičevega berila nastopne točke:

1.) **Da imamo misli, ali besed nam manjka.** Da naš jezik ni životvoren, do zdaj jezika ne ustvarjamo, ampak hodimo na posodo ponj.

2.) Da hodimo ponj na posodo k Nemcu, ki ga vselej zvesto povprašamo, kako bi on rekel.

3.) Da smo Slovenci še na tistem golem formalnem (NB. formalnem glede besedel) stališču, kot slovnicarstvo 18. stoletja in prejšnjih, t. j. na latinskem in poprejšnjem nemškem.

¹⁾ To dvomimo.

4.) Da vspričo gojitve oblike in preziranja vsebine nismo dosegli zgovornosti.

5.) Da mora organizem slovenskega jezika asimilirati tujo hrano, če hoče biti živ organizem in individij.

6.) Da ima naš jezik svojo vsebino.

7.) Da izpeljujemo v slovenskem več s končnicami, kot sestavljamo z vnanjo sestavo (kompozita).

8.) Da se s pomenom po asocijativnem potu družijo beseda, beseda pa ne samo s korespondentnim pomenom, ampak tudi z novimi, in da iz jezika klije zgovornost in poezija; **jezik da je torej vir misli in ne misel vir jezika.** (V jeziku je založena duševna glavnica!)« —

Jaz samo rečem: Škoda, škoda, da se llešič ni lotil psihologije — potem bi bila njegova brošura epohalno delo! Zakaj, ako pogledamo na dosedanjo smer in dosedanji razvoj slovenščine, se nam zde te misli globoko intuitivne! Škoda, da jih llešič ni izkoristil do konca. Ko bi jih bil, potem bi bil vzkliknil: »Učimo se slovenščine, učimo se je — tam kjer je — v narodul Škoda da je llešič še tako vnet ilir. Prešeren je ilirizem pokopal za vekomaj — to llešič tudi dobro čuti in tudi da vedeti, gl. njegovo knjigo »Prešeren in Slovanstvo« — in zdaj bi se reklo mrtvece buditi in vodo v morje nositi, ko bi hoteli tam nadaljevati, kjer je bil Vraz začel. Ne mislim o tem pretrgati skupnosti s Hrvati. Šele oživiti jo mislim. Tisto je gotovo, da z besedo, s posamezno besedo ne.¹⁾ —

¹⁾ Naj tukaj ponovim, da je po mojem treba oživiti slovenščino na duševno stran; dozdam, kakor tudi llešič konstatira, se je zgolj na telesno. To duševno oživljanje pa si jaz mislim najprej po obliki (Form), potem po vsebini (Stoff). Zakaj? Zato, ker prav ta, t. j. duševna oblika odloča usodo jezikovo, ali recimo pot njegovega razvoja, s potjo tega razvoja pa tudi pot in postanek misli! Vsakatera snov ima kako podobo ali obliko, ker brez oblike ni sploh nobena reč. Torej je z obliko trdno zvezana vsakatera snov, pri misli pa, ki se po asocijaciji in apercepciji (glej psihologiški del) poraja in razvija po poti evolucije, je oblika tisto, kar odloči za ves razvoj misli, za način tega razvoja in za snov samo, ki se, kakor sem rekel, po poti evolucije nekako sama iz sebe ustvarja. Če tedaj začnemo kultivirati ali pa vsaj proučevati snov in zatem obliko, bo nasledek ta: Jezik se razvija po analogiji (= asocijaciji!), razvijal se bo torej najprej po tistem, kar že imamo. Ker pa je to borno, bo potemtakem borno ostalo tudi tisto, kar bomo poleg njega in po njem ustvarili! — Zatorej najprej oblike — namreč zveze,

To je torej zdaj pribito za vse večne čase, da dosedanja naša slovenščina na umstveno ali pa na znanstveno stran ni bogata, ampak borna: Za eno »stranko« je to konštatiral Štrekelj, za drugo »stranko« je zdaj priznal llešič. Zdaj se treba samo še odločiti: ali remedium ali pallium! llešič se bi odločil za to zadnje, ako ostane te misli, da bodo boljši časi, ako se bo gojilo debl o s l o v j e. — llešič pravi, da dobimo s tem vsebino v oblast. Ali je res, da dobimo s poznavanjem slovenskih in slovanskih (!) debel in korenov v oblast že ves jezik? Poglejmo.

Jaz najprej izkratka trdim, da ne! Eminentna je potreba, da gojimo nauk o pomenu besede, ali s tem bo opravljena javljne petina vsega dela! — Za korak bližje cilju je pisatelj, kadar šteje zgovornost za višek jezika. S to trditvijo je llešič tik pri jezikovnem viru, toda — na njem še ni! Še en korak! Ta jezikovni vir, vir človeške zgovornosti in s tem vir človeških misli je — asocijacija.

Francoski fizijolog Gilbert Ballet je v svoji študiji »O notranjem človeškem jeziku«¹⁾ že pred 20 leti konštatiral tole: Dva zakona sta, ki ovladata duševna pojava pojmov in govora. Prvi je zakon, da je edini prvotni in nerazložljivi psihologiški pojav izraza, duha, potlej snov! Zato bi jaz, ako sploh dospem, obdelal snov = pomen in njegovo evolucijo t. j. tisto, kar obravnava Wundt s psihologiškega staleža pod oddelki »Wortbildung und Bedeutungswandel«, konec razprave. Zato sem tudi terminologijo, ki je v Sl. Pravniku cilj in konec naše razprave, postavil na konec spisa; zakaj najprej naučiti se kako, potem šele lotiti se dela! — Pot je dolga, pa ne večna. — Naj še opomnim, da sta se tudi Steinthal in Mistelli držala le gramatiške oblike brez samostalnega vzleta na duševno polje. Gl. Mistellijevo »Karakteristik der Haupttypen des menschlichen Sprachbaues«. — Gabelentz (oboje citiram pozneje) ima na str. 433 in sl. prav pregledno sestavljene izreke Steinthala, Mistellija in W. Humboldta o govorski obliki. Najbolj »modern« je — Humboldt!! On je pač oče jezikovnega dušeslovja in, kakor se meni zdi, ravno za narodno karakterijologijo največje važnosti. Škoda, da še nisem utegnil ž njim se pečati. En pojav pa, ki sem ga upošteval in ki sem ga zalotil lani, naj konštatiram kot zelo važen, in ta je Miklošiču posvečeno delo: »Slawo-Deutsches und Slawo-Italisches von Hugo Schuchard, Graz, Leuschner & Lubensky. 1885«. Upam, da nam bo to delo mnogo koristilo.

¹⁾ Glej nemški prevod: »Die innerliche Sprache und die verschiedenen Formen der Aphasie von Gilbert Ballet nach der II. französischen Auflage übersetzt von Dr. Paul Bongers, Leipzig, Wien, Deuticke, 1890. — Pripomnimo, da ta knjiga, na katero bomo še parkrat namignili, podaja, kakor pisatelj sam pravi, referat o stanju francoske vede o tem predmetu.

zaznava s čuti (Sinneswahrnehmung). Ta zaznava je začetek sploh vsega našega duševnega delovanja. Drugi še imenitnejši pojav — brez njega bi ostal prvi pojav boren — je princip o asocijaciji substratov tega zaznamovanja.¹⁾ Ti substrati se po zakonu asocijacije združujejo po kontinuiteti in kontigniteti t. j. po skupnosti v času in prostoru in — dodajmo z Wundtom in Jerusalemom — po enakosti ali prisposodbnosti. Natančneje o tej stvari pogovorimo še v drugem delu tega spisa; za zdaj naj samo konstatiramo, da je asocijacija (na posredni način ali pa na neposredni) prvo duševno torej tudi prvo jezikovno delovanje. »Nazorno gledanje vsebine« pride tedaj šele za asocijacijo. Asocijacija je čisto mehaniško delo, nabiranje duševnih in spominskih elementov in elementov zaznave, in to s tem, da se enaki ali podobni si elementi in taki, ki so si bili kdaj v kakem stiku, atahirajo in potem skupaj reproducirajo.

Asocijacije so tako prvinska snov za vsakršno duševno delovanje! Pa še več. Asocijacije delujejo ravno tako nadalje med mislimi, kakor so delovale poprej med čuti in zaznavami, to je, vse duševno življenje gre po njih pravilih. S tega se vidi, da asocijacija ne velja samo za zunanjo besedno obliko, ampak tudi za notranjo in njeno snov. Prav tako pa za notranjo stavkovo obliko in za zunanjo, da, po nekih straneh celo za splošno, še ne v stavek razdeljeno misel, za to, kar Nemeč imenuje Gesamtvorstellung.²⁾

(Dalje prihodnjič.)

¹⁾ Ballet imenuje tukaj tudi asocijacijo idej. Glede na najnovejšo stopnjo znanstvenih preiskav smo ta pasus zgoraj opustili; toda tudi ideje se seve asocijirajo, čeprav le indirektno po poti elementov. Nauk o asocijaciji »idejnih in pomembnih mas« samih — cf. Steinthal-Paul — je zavržen docela.

²⁾ Za ta termin bi jaz predlagal slovensko besedo »sodbo«, in to ne toliko spričo etimologije, ampak zaradi besede »razsodba«, ki bi bila prvi nekak correlativum. »Sodba« bi pomenila potemtakem celotno, to je skupno in še ne razdeljeno predstavo (p. ako si predstavljam moža, ki drevo podira, ne da bi pri predstavi razločeval subjekt, predikat itd. ampak ves prikaz skupaj kot celoto); »razsodba« pa bi pomenila to predstavo že ločeno in to ločeno po subjektu (mož), predikatu (podira), objektu (drevo) in adverbnem določilu (v gozdu). Razsodba je torej analizirana sodba, ali to, kar imenujemo v nemškem »Urteil«. — V slovnici pravimo razsodbi stavek. — Pripomnim, da sem vzel primer za prisposodbo iz Delbrückovih »Grundfragen«.